

การทำดีตามหลักหน้าที่นิยม

Doing Good according to Deontological Ethics

วิเศษ แสงกาญจนวินิช

Wiset Sangkanjanavanich

Email: metha.ha@ssru.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 11 เมษายน 2566

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 30 มิถุนายน 2567

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 มิถุนายน 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการทำดีตามหลักหน้าที่นิยม วิธีการศึกษาเป็นแบบเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า เหตุผลที่ทำให้เราทำตามหน้าที่คือ เหตุผลเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีใช่เป็นสิ่งที่นำมามนุษย์ไปสู่ประโยชน์สุข แต่เป็นตัวสร้างเจตจำนงที่ดีในตัวเอง การทำดีตามหลักหน้าที่นิยมสำหรับคานท์มีเพียงสิ่งเดียวที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไข คือ การมีเจตนาดี แต่คานท์ก็ไม่ได้กล่าวว่า ผลไม่สามารถนำมาพิจารณาได้ หรือผลเป็นเรื่องไม่สำคัญ แต่คานท์กล่าวว่าคุณสมบัติทางศีลธรรมของการกระทำจะต้องไม่อาศัยผลเป็นเครื่องกำหนด เพราะเงื่อนไขทางศีลธรรมที่จำเป็นต่อชีวิตคือเจตนา ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความถูกต้องของคานท์อยู่ที่เจตนา ถ้ามีเจตนาดี ไม่ว่าผลจะเกิดขึ้นอย่างไรก็ต้องนับว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

คำสำคัญ: การทำดี, ประโยชน์นิยม, การกระทำที่ถูกต้อง

ABSTRACT

The objective of this article was to study doing good according to Deontologist Ethics. The methodology was based on the qualitative approach by studying and compiling information from all related documents and research papers. The results showed that the reason pushing us to perform as per our duty was the practical reasons. It did not guide humans to happiness, but created good will in themselves. For Kant, nothing is good without qualification except a good will. But, Kant did not state that the outcome could not be considered or the outcome was not important. He said that the morality of actions must not be determined by the outcome because the moral condition necessary for life

was the will. It could be concluded that, for Kant, rightness relied on the will. If having a good will, an action would be right regardless of the outcome.

Keywords: Doing Good, Deontologist Ethics, the outcome

1. บทนำ

ระบบจริยธรรมของคานท์ได้ชื่อว่า Deontological Ethics คำว่า Deontology มาจากคำในภาษากรีกว่า Deontos แปลว่า หน้าที่ ประกอบกับคำว่า Logos แปลว่า ศาสตร์ เพราะฉะนั้น หลักจริยธรรมของคานท์จึงเป็นศาสตร์แห่งการทำตามหน้าที่

กิริติ บุญเจือ (2551, หน้า 91) สรุปไว้ว่า ความถูกต้องของคานท์อยู่ที่เจตนา ถ้ามีเจตนาดี ไม่ว่าผลจะเกิดขึ้นอย่างไรก็ต้องนับว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง เช่น ผู้มีเจตนาจะขับรถเร็วเกินอัตราเพื่อช่วยชีวิตผู้ป่วยนับว่าเป็นเจตนาดี อุบัติเหตุที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของความบังเอิญสุติวิสัย ทำให้ผู้ป่วยต้องตายลงโดยมิได้เจตนา เขาควรได้รับการสรรเสริญว่าเป็นคนดี ทำถูกต้องแล้ว ส่วนผู้ที่ขับรถเร็วเพื่ออวดศักดา ควรได้รับคำตำหนิว่าไม่ร่วมมือรักษาความปลอดภัยบนท้องถนน การสามารถช่วยชีวิตน้องชายจากไฟไหม้บ้านเป็นเรื่องของความบังเอิญ มิใช่เป็นความดีอันเกิดจากเจตนาขับรถเร็ว การขับรถเร็วของเขาครั้งนั้นไม่ควรได้รับการยกย่องแต่ประการใดทั้งสิ้น ฟิงกอลงโทซตามระเบียบ

จากข้อสรุปนี้ ทำให้เราทราบถึงทฤษฎีของคานท์ว่า คุณค่าทางศีลธรรมของการกระทำไม่ได้อยู่ที่ผลของการกระทำนั้น แต่อยู่ที่เจตนา สิ่งสำคัญคือเจตนา เป็นเจตนาชนิดหนึ่งโดยเฉพาะ สิ่งที่สำคัญคือการทำดีเพราะมันดี ไม่ใช่มีเจตนา (ที่หวังผล) แอบแฝง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเขียนของคานท์ที่ว่า “เจตนาดีนั้นดี ไม่ใช่เพราะผลกระทบบหรือผลลัพธ์ของมัน” มันเป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง ไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ ถึงแม้ว่า... เจตนาดีจะไร้ซึ่งอำนาจในการปฏิบัติตามเจตนา ต่อให้พยายามจนสุดความสามารถแล้วก็ยังทำไม่ได้เลย... มันก็ยังคงเปล่งประกายราวอัญมณีในฐานะสิ่งซึ่งมีคุณค่าในตัวเอง (Immanuel Kant, 1964, p. 394)

ถ้าการกระทำอะไรก็ตามจะเป็นความดีมีศีลธรรม “ไม่พอที่มันจะสอดคล้องกับกฎศีลธรรม มันต้องกระทำไปเพื่อกฎศีลธรรมด้วย” (Immanuel Kant, 1964, p. 390) เจตนาซึ่งมอบคุณค่าทางศีลธรรมให้กับการกระทำทุกอย่างคือเจตนาแห่งหน้าที่ ซึ่งคานท์หมายถึง การทำสิ่งที่ถูกต้องด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง

ในคำกล่าวที่ว่า มีเพียงเจตนาแห่งหน้าที่เท่านั้นที่มอบคุณค่าทางศีลธรรมให้กับการกระทำ คานท์ยังไม่ได้บอกว่าเรามีหน้าที่อะไรบ้าง เขายังไม่ได้บอกเราว่าหลักศีลธรรมสูงสุดเรียกร้องให้ทำอะไร เขาเพียงแต่ตั้งข้อสังเกตว่า เวลาที่เราประเมินคุณค่าทางศีลธรรมของการกระทำ แปลว่า เราประเมินเจตนาของการกระทำนั้น ๆ ไม่ใช่ผลกระทบที่เกิดขึ้น (Immanuel Kant, 1964, p. 394)

ถ้าหากเราทำอะไรด้วยเจตนาอื่นนอกเหนือจากหน้าที่ เช่น ผลประโยชน์ส่วนตัว การกระทำของเรา ก็ไร้ซึ่งคุณค่าทางศีลธรรม คานท์ยืนยันว่าข้อนี้เป็นจริง ไม่เฉพาะแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว แต่ยังรวมถึงความพยายามทั้งหมดที่จะตอบสนองต่อความจำเป็น ความปรารถนา รสนิยม และกิเลสของเรา คานท์ชี้ว่าเจตนาแบบนี้ ซึ่งเขาเรียกว่า เจตนาแห่งแรงโน้ม (motive of inclination) อยู่ตรงข้ามกับเจตนาแห่งหน้าที่ (motive of duty) เขายืนยันว่ามีเพียงการกระทำที่มาจากเจตนาแห่งหน้าที่เท่านั้นที่มีคุณค่าทางศีลธรรม

ดังนั้น การทำความดีตามหลักหน้าที่นิยมของคานท์จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อการศึกษา เพื่อนำไปเป็นข้อมูลสำหรับนำไปวิเคราะห์ ประเมินค่า เพื่อการประยุกต์ใช้ในสังคมให้เหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการทำดีตามหลักหน้าที่นิยม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งแบ่งเอกสารเป็นเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ

3.1 เอกสารปฐมภูมิ ประกอบด้วย หนังสือ 2 เล่มสำคัญ ดังนี้

1) หนังสือเรื่อง The Principle of Moral and Legislation เขียนโดย Jeremy Bentham ปี ค.ศ. 1984

2) หนังสือเรื่อง “Utilitarianism” in Ethical theories. A Book of Readings เขียนโดย John Stuart Mill แปลโดย A. I. Melden ปี ค.ศ. 1967

3.2 เอกสารทุติยภูมิ ประกอบด้วย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักประโยชน์นิยม

เมื่อรวบรวมเอกสารเสร็จสิ้นแล้ว นำเอกสารมาเรียบเรียง จากนั้นวิเคราะห์เพื่อนำไปสรุปผลอภิปรายผล และเสนอแนะในบทสุดท้าย

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการทำดีตามหลักหน้าที่นิยม พบว่า เหตุผลที่ทำให้เราทำตามหน้าที่คือ เหตุผลเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีใช่เป็นตัวที่นำมนุษย์ไปสู่ประโยชน์สุข แต่เป็นตัวสร้างเจตจำนงที่ดีในตัวเอง การทำตามหลักหน้าที่นิยมสำหรับคานท์มีเพียงสิ่งเดียวที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไข คือ การมีเจตนาดี แต่คานท์ก็ไม่ได้กล่าวว่า ผลไม่สามารถนำมาพิจารณาได้ หรือผลเป็นเรื่องไม่สำคัญ แต่คานท์กล่าวว่าคุณสมบัติทางศีลธรรมของการกระทำจะต้องไม่อาศัยผลเป็นเครื่องกำหนด เพราะเงื่อนไขทางศีลธรรมที่จำเป็นต่อชีวิตคือเจตนา

ศีลธรรมของคานท์ หมายถึง การกระทำตามหน้าที่ หรือ การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ (Duty for duty's sake) เพราะถือหลักว่า The end does not justify the means (เป้าหมายไม่ทำให้วิถีถูกต้องชอบธรรม) คานท์ถือว่าทุกคนมีจิตสำนึกได้ว่า “หน้าที่ที่จะต้องทำ” (duty to be done) คือ รู้ว่าอะไรเป็นหน้าที่ก็จะรู้สึกถูกบังคับให้ต้องทำตามมโนธรรมสำนึก เป็นคำสั่งแบบเด็ดขาดภายใต้กฎศีลธรรม 3 ประการ คือ

- 1) จงกระทำโดยความสำนึกว่าเป็นกฎสากล
- 2) จงกระทำโดยความสำนึกว่า บุคคลเป็นจุดหมาย ไม่ใช่วิถีไปสู่จุดหมายอื่น
- 3) จงกระทำโดยความสำนึกว่า ตนมีเสรีภาพ และมนุษย์ทุกคนต่างก็มีเสรีภาพ

5. อภิปรายผล

จากการศึกษาการทำความดีตามหลักหน้าที่นิยม สามารถอภิปรายผลได้ว่าสอดคล้องกับคำกล่าวของคานท์ (Immanuel Kant, 1964, p. 414) ที่กล่าวว่า “ถ้าหากการกระทำนั้นดีในตัวเอง และจำเป็นสำหรับเจตนาที่สอดคล้องกับเหตุผล คำสั่งนั้นก็จะเป็นคำสั่งแบบเด็ดขาด” นอกจากนี้ คานท์ (Immanuel Kant, 1969, p. 12) ยังกล่าวว่า หน้าที่ของเหตุผลคือ เหตุผลไม่สามารถนำเจตจำนงไปสู่เป้าหมายและทำให้เราประสบความสำเร็จในเป้าหมายได้ ซึ่งหน้าที่นี้อัจฉตปัญญา (intuition) ทำได้ดีกว่า แต่เหตุผลเป็นอยู่ในฐานะของสมรรถนะทางปฏิบัติ (practical faculty) นั่นคือ เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อเจตจำนงของเรา ธรรมชาติได้สร้างให้อวัยวะต่าง ๆ มีหน้าที่อย่างเหมาะสม เช่นเดียวกัน หน้าที่ที่เหมาะสมของเหตุผลคือ ต้องสร้างเจตจำนงที่ดีในตัวเอง ไม่ใช่ดีในฐานะที่เป็นวิถีทางนำไปสู่ผลแห่งความสำเร็จ คานท์ (Immanuel Kant, 1969, p. 19) ยืนยันว่ามีเพียงการกระทำที่มาจากเจตนาแห่งหน้าที่เท่านั้นที่มีคุณค่าทางศีลธรรม ดังที่ปรากฏในหนังสือ Foundations of the metaphysics of morals ที่เขียนว่า การกระทำที่จะมีค่าทางศีลธรรมจะต้องเกิดจากหน้าที่ ค่าทางศีลธรรมของการกระทำที่เกิดจากหน้าที่นั้น มิได้อยู่ที่จุดหมายที่ต้องการจะบรรลุถึง แต่อยู่ในหลักปฏิบัติส่วนตัว (maxim) ที่ได้ก่อให้เกิดการกระทำนั้น ค่าทางศีลธรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่เป้าหมายบรรลุผลเป็นจริง แต่อยู่ที่หลักการของเจตนาที่ได้ก่อให้เกิดการกระทำขึ้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงเป้าหมายที่ต้องการหรือกล่าวโดยสรุปว่า “การกระทำของมนุษย์ดีในแง่มีศีลธรรมได้ ไม่ใช่เพราะการกระทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์หรือเพราะการกระทำเพื่อหวังในประโยชน์ส่วนตัว แต่เพราะเป็นการกระทำที่ปฏิบัติโดยหน้าที่”

ความดีในพรตของคานท์แตกต่างจากความหมายของคนทั่วไป สำหรับคานท์มีเพียงสิ่งเดียวที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไข คือ การมีเจตนาดี (good will) แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าเจตนาดีเป็นสิ่งที่ดีเพียงอย่างเดียว ยังมีสิ่งอื่น ๆ ดี เช่น สติปัญญา ไหวพริบ การตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยว แน่วแน่ การมีพรสวรรค์ ความกล้าหาญ ความบากบั่น เหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่ดี และน่าพึงปรารถนาในหลาย ๆ แง่ แต่ทว่าสิ่ง

เหล่านี้ไม่ได้ดีในทุกสถานการณ์ โดยที่มันอาจจะเลวก็ได้ เมื่อมันเกิดจากเจตนาชั่ว สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ดีที่มีเงื่อนไข ความดีตามเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ดีอย่างสมบูรณ์หรือดีในตัวเอง... การที่เจตนาดีเป็นสิ่งดีนั้นไม่ใช่เพราะผลที่มันเกิดจากเจตนาดีนั้น หรือเพราะเจตนาดีนั้นทำให้เราบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง แต่ดีเพราะมีเจตนาอย่างนั้น คือดีในตัวเอง ดีโดยตัวเอง เราจะต้องถือว่ามันค่าสูงกว่าสิ่งใด ๆ หรือแม้แต่แรงโน้มถ่วงทั้งสั่นรวมกัน แม้ผลออกมาไม่ดี หรือมีข้อจำกัดทางธรรมชาติอื่นทำให้เจตนาที่ดีนั้นไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์และแม้จะใช้ความพยายามที่สุดแล้วก็ยังไม่บรรลุเป้าหมาย แต่เจตนาดีก็ยังมีค่าในตัวเองเสมอ (Immanuel Kant, 1785, p. 19)

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Harold H. Titus (1966, pp. 123 - 124) เห็นว่า ปรัชญาหน้าที่นิยมของคานท์มีลักษณะเป็น ลัทธิแบบแผนนิยม (formalistic) กล่าวคือ ความถูกต้องของการกระทำไม่ขึ้นกับผลของการกระทำ ลัทธิแบบแผนนิยมเห็นว่ามาตรฐานความประพฤติอยู่ในกฎศีลธรรม ซึ่งความถูกต้องหรือความผิดอยู่ในตัวมันเอง โดยไม่เกี่ยวกับผลของการกระทำ คุณค่าทางศีลธรรมจึงมีรูปแบบที่แน่นอนโดยตัวมันเองของการกระทำซึ่งเกิดจากการใช้หลักการที่ตายตัว เช่นเดียวกับคณิตศาสตร์หรือตรรกวิทยา และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เทพวรรณ เตียมไธสง และ พระครูภาวนาโพธิคุณ (2564, หน้า 367) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะของอิมมานูเอล คานท์กับจริยศาสตร์ธุรกิจ” ผลการวิจัยพบว่า คานท์มีทัศนะว่าการกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำตามกฎศีลธรรม แนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ทางธุรกิจควรยึดหลักคุณธรรมหรือคุณความดีเป็น องค์ประกอบ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ มาเป็นต้นแบบทางจริยศาสตร์ในการดำเนิน คือ การกระทำที่ถูกต้องที่เกิดจากเจตนาดี การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือการกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ที่เกิดจากเหตุผล การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผล คือ การกระทำที่เกิดจากศีลธรรม การกระทำที่เกิดจาก กฎศีลธรรม คือ การกระทำตามกฎสากล คือ กฎที่ทุกคนในสังคม ยอมรับและเห็นด้วย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศุภเทพ ทสธมโม (วณิชาติ) และจักรพรรณ วงศ์พรพวิณ (2562, หน้า 234) เรื่อง “จริยศาสตร์ของคานท์ : การทำหน้าที่ระหว่างบุพการีและกตัญญูกตเวที” ผลการวิจัยพบว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางศีลธรรม จะต้องเกิดจากหน้าที่ค่าทางศีลธรรมของการกระทำ ที่เกิดจากหน้าที่นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับผลของการบรรลุผลตาม เป้าหมายแต่อยู่ที่หลักเจตนาที่ก่อให้เกิดการกระทำ คานท์ได้แบ่งหน้าที่ออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) หน้าที่สมบูรณ์ (Perfect duties) หมายถึงการกระทำที่จะต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เป็นการเน้นที่หน้าที่ซึ่งจะละเลยไม่ได้ 2) หน้าที่บกพร่อง (Imperfect duties) หมายถึง การกระทำที่จะต้องปฏิบัติได้ในบางโอกาส

6. ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้งาน

การทำดีตามหลักหน้าที่นิยม เป็นการทำความดีที่ออกมาจากเจตนาดีอันบริสุทธิ์ ถือเป็นหน้าที่ทางศีลธรรมโดยตรง เมื่อจะนำไปประยุกต์ใช้ก็ควรคำนึงถึงบุคคลที่ควรให้ความจริงใจต่อการทำดีทั้งกาย วาจา และใจ โดยไม่ผูกบนเงื่อนไขของผลประโยชน์หรือความสำเร็จ เช่น การทำดีต่อบุพการี ควรทำด้วยหน้าที่อันบริสุทธิ์ที่ปราศจากเงื่อนไข ไม่ควรมีเงื่อนไขด้วยผลประโยชน์ เช่น ทำดีกับบุพการีเพราะอยากได้สมบัติ เมื่อไม่ได้สมบัติก็จะไม่ทำดีด้วย เป็นต้น เช่นนี้ไม่อาจเรียกสิ่งนั้นว่าเป็นความดีตามหน้าที่ของคานท์ได้ ดังนั้น การทำดีต่อบุคคลที่ควรกระทำ เช่น บิดามารดา เป็นต้น จึงเสนอให้นำหลักจริยธรรมของคานท์ไปใช้เพื่อให้เกิดความสุขอันเกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยจึงเสนอแนะพอเป็นตัวอย่างเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การทำดีตามหลักเจตนาดีของลัทธิประโยชน์นิยม
2. การทำดีตามหลักพุทธปรัชญามหายาน
3. การทำดีตามหลักกาลามสูตร

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. (2551). **คู่มือจริยศาสตร์ตามหลักวิชาการสากล**. กรุงเทพฯ : เซน ปรีนติ้ง.
- เทพวรรณ เตียมไธสง และ พระครูภาวนาโพธิคุณ (2564). “การบูรณาการแนวคิดจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ในทัศนะ ของอิมมานูเอล คานท์กับจริยศาสตร์ธุรกิจ”. **Journal of Modern Learning Development**. ปีที่ 6. ฉบับที่ 1. (มกราคม-กุมภาพันธ์): 367-379.
- พระเทพเทพ ทสธมโม (วณิชาติ) และจักรพรรณ วงศ์พรพวิณ. (2562). “จริยศาสตร์ของคานท์: การทำหน้าที่ระหว่างบุพการีและกตัญญูกตเวที”. **วารสารวิชาการธรรมทรรศน์**. ปีที่ 19. ฉบับที่ 3. (กรกฎาคม-กันยายน).
- Kant, I. (1785). **Foundations of the metaphysics of morals**. translated by Lewis White Beck. New York: Macmillan Publishing Company.
- _____. (1964). **Groundwork for the Metaphysics of Morals**. translated by H.J. Paton. New York: Harper & Row, Publishers, Inc.
- _____. (1969). **The moral law**. translated by H.J. Paton. London: Hutchinson University Library.
- Titius, Harold H. (1966). **Ethics for Today**. Ohio: Denison University.